

«УСХОДНІ» КАМПАНЕНТ У БЕЛАРУСКІМ ПЕРЫЯДЫЧНЫМ ДРУКУ ПАЧАТКУ ХХ СТ. НА ПРЫКЛАДЗЕ «МАЛАДНЯКУ»

М. І. Крыцук-Тарасаў

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь, nikita_kritsuk@mail.com*

У артыкуле разглядаецца развіццё зачаткаў беларускамоўнага ўсходазнаўства і беларускамоўнай прыхільнасці да «ўсходніх» культур у літаратурным працэсе ў 1920-1930 гг. на аснове аднаго з найзначнейшых тагачасных перыядычных выданняў – часопіса «Маладняк». Апрача абагульнення адпаведных звестак і згадак ва ўсіх нумарах часопіса, таксама праводзяцца паралелі паміж колькасцю і якасцю «ўсходняга» кампаненту і гісторыяй часопіса, якая цалкам адлюстроўвае агульнагістарычныя тэндэнцыі дадзенага перыяду ў Беларусі. Значнасць артыкула заключаецца ў дэманстраванні ўплыву гістарычнага працэсу на станаўленне беларускамоўнага ўсходазнаўства і зацікаўленасць беларускамоўнымі коламі да «ўсходніх» культур, а таксама адпаведным патэнцыялам беларускамоўнага асяроддзя на мяжы 20-30-х гг. ХХ ст.

Ключавыя словы: часопіс «Маладняк», «ўсходні» кампанент, літаратурны пераклад, «ўсходня» матывы, інфармацыйныя спасылкі, палітызацыя.

“ORIENTAL” COMPONENT IN BELARUSIAN PERIODICALS AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY ON THE EXAMPLE OF “MALADNYAK”

M. Krytsuk-Tarasau

*Belarus State University, Niezaliežnasci Avenue, 4, 220030, Minsk, Republic of Belarus,
nikita_kritsuk@mail.com*

The article examines the development of the beginnings of Belarusian-language oriental studies and Belarusian-language attachment to “Oriental” cultures in the literary process in the 1920s-1930s on the basis of one of the most important periodicals of that time – the magazine “Maladnyak” (“The Youth”). In addition to summarizing relevant information and references in all issues of the magazine, parallels are also drawn between the quantity and quality of the “Oriental” component and the history of the magazine, which fully reflects the general historical trends of the given period in Belarus. The significance of the article lies in demonstrating the influence of the historical process on the formation of Belarusian-speaking oriental studies and the interest of Belarusian-speaking circles in “Oriental” cultures, as well as the corresponding potential of the Belarusian-speaking environment at the turn of the 1920s and 1930s.

Key words: magazine “Maladnyak”, “Oriental” component, literary translation, “Orient” inspired creations, information links, politicization.

У 20-я гг. XX ст. у Беларусі праводзілася палітыка беларусізацыі, накіраваная на развіццё беларускай культуры і мовы. Беларусізацыя спрыяла не толькі развіццю ўласна беларускай мовы, але і яе ўзбагачэнню праз іншыя мовы і культуры, у тым ліку «ўсходнія».

У артыкуле праведзены разгляд «усходняга кампаненту» аднаго з асноўных выданняў 20-30-х гг. XX ст. – часопіса «Маладняк», які выходзіў з 15 жніўня – 11 кастрычніка 1923 г. [1, с.780] па 1932 г. [2]. Ключавыя падзеі ў гісторыі часопіса: 28 лістапада 1923 г. пры часопісе ўтварылася арганізацыя маладых беларускіх паэтаў «Маладняк» [1, с. 781], якая, згодна з пастановай Усебеларускай канферэнцыяй літаратурнага аб'яднання «Маладняк» 15-18 лютага 1928 г. увайшла ва Ўсесаюзнае аб'яднанне пралетарскіх пісьменнікаў (УАПП) [1, с. 804]. 25-28 лістапада адбыўся Ўсебеларускі з'езд «Маладняка», які прыняў пастанову аб стварэнні Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў (БелАПП) [1, с. 809]. БелАПП ліквідавана 27 траўня 1932 г. у сувязі з пастановай ЦК КП(б)Б «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый БССР». Але яшчэ да ўваходу «Маладняка» ва УАПП да 12 кастрычніка 1926 г. утварылася літаратурна-мастацкае згуртаванне «Ўзвышша». Гэта адбылося «пасля расколу “Маладняка”, калі відавочным стала крызіснае становішча ў творчасці, якая рабілася ўсё больш падобнаю на вершаваную палітасвету» [1, с. 27].

Намінальная колькасць нумароў часопіса – 84, рэальная – 74. Пад так званым «усходнім кампанентам» падразумяваюцца наступныя аспекты: «усходнія» творы, перакладзеныя на беларускую мову; творы пра «Ўсход» на беларускай ці ў перакладзе з «неўсходніх» моў; трэцяе, артыкулы альбо звесткі пра «ўсходнія» краіны ці культуры. У выніку былі складзены тры буйныя блокі: пераклады, творчасць на «ўсходнія» матывы і інфармацыйныя спасылкі. Разгляд «усходняга кампаненту» ажыццяўляўся на фоне агульных звестак пра іншыя «чужаземныя» літаратуры і культуры, гэтаксама як і падзеі ў адпаведных краінах, дадаткова – на фоне згадак пра літаратуры іншых народаў тагачаснага СССР (без уліку ўкраінскай і рускай).

Пераклады. З 74 часопісаў у 22 прадстаўлены пераклады з розных моў на беларускую. З іх 2 пераклады – «усходніх твораў»: 1 пераклад з «усходняй» мовы (пераклад Валерыем Мараковым верша Э Сяо «Нанкін Род», №4 ад 1932 г. [3], верагодна, праз падрадкоўнік), 1 – праз еўрапейскую (пераклад з англійскай мовы Аркадзя Мардвілкі 13 песень «3 “Тітанджалі”» Рабіндраната Тагора, арыгінал – бенгальская, пераклад на англійскую аўтара, №7-8 ад 1928 г. [4]). Тэарэтычна да «ўсходніх моў» магчыма аднесці тагачасную «яўрэйскую» (то бок, ідыш), а з ёй – творы Ізі Харыка, беларускага габрайскага паэта. Гэта яшчэ 3 нумары: вершы

«Песня крамнікаў», «Чужынец-госць...» у перакладзе Ізраіля Плаўніка, №7 ад 1928 г. [5] [6]; «3 паэмы “Душою і целам”» у перакладзе Юлія Таўбіна, №8 ад 1929 г. [7]; «Урыўкі з паэмы “Менскія балоты”» ў перакладзе Ізраіля Плаўніка, №6-7 ад 1930 г. [8]). З 22-х часопісаў па 5 даводзяцца на 1926-1927 гг., у т.л. пераклад «Гітанджалі». 1928 – 2, 1929 – 1, 1930 – 1 (з 4-х нумароў за 1928-1930 гг. 3 – пераклады твораў з ідышу беларускага габрая, што для тагачаснай Беларусі не ўспрымалася як пераклад з «чужаземнай» мовы), 1931 – 5, 1932 – 3. У першых 10-ці часопісах (1926-1927 гг.), як правіла, на 1 часопіс даводзіцца 2 буйныя пераклады, а пачынаючы з 1927 г. – 1. Выключэннем выступае №2 за 1931 г., у якім прадстаўлены шэраг перакладаў з балгарскай мовы. Разам з тым варта адзначыць, што пачынаючы з 1930 г. усе творы, перакладзеныя з «чужаземных» моў, так ці іначэй выступаюць як «вершаваная палітасвета». Таксама назіраецца змяшчэнне геаграфіі перакладаў: калі ў 1920-я гг. перакладалася шмат твораў з англійскай, нямецкай і французскай моў, то ў 1930-я гг. вектар пераважна змясціўся на такія мовы як балгарская, венгерская, чэшская. То бок, нягледзячы на колькасную раўнасіць перакладаў твораў непасрэдна «ўсходніх» культур у 20-я і 30-я гг. (1 з бенгальскай і 1 з кітайскай адпаведна), іх мастацкая якасць непараўнальная, бо англамоўная версія «Гітанджалі» была адзначана Нобелеўскай прэміяй у 1913 годзе [9].

Творчасць на «ўсходнія» матывы. У 1920-я гг. у часопісе мы знаходзім тры творы: верш «Шанхайскі шоўк» Алеся Дудара, №9 за 1925 г. [10] (рэвалюцыйныя матывы, спасылкі на рэальныя падзеі ў Кітаі, наяўнасць больш разгорнутых, хоць часам і памылковых, каментарыяў); «Гіерогліфы Яэля» Іларыя Барашкі, №11 (2) за 1926 г. [11] (твор нібыта ад асобы старажытнаегіпецкага паэта Яэля, падкрэсліваецца супраціў прыгнятальшчыкам); «Песня пра Сінь-Вэя» Алеся Дудара, №4 за 1927 г. [12] (твор прасякнуты матывамі супраціву, даюцца пэўныя культуралагічныя каментарыі). І адзін пераклад: верш Мікалая Ціханава «Самі» ў перакладзе Алеся Дудара, №4 за 1924 г. [13] (твор, ізноў жа, прасякнуты матывамі супраціву, даюцца мінімальныя культуралагічныя каментарыі). Што датычыцца вытлумачальных пазнак, да пераклада верша «Самі» яны даюцца ў максімальна сціснутым выглядзе: сагіб – пан, Віншу – індыйскі бог, Беджапур – індыйскі горад [13, с. 17] і г. д. У культуралагічных спасылках да «Песні пра Сінь-Вэя» (у меншай ступені – «Шанхайскі шоўк»), нягледзячы на некаторую іх большую разгорнутасць, прасочваецца, па-першае, схільнасць прымяняць менавіта агульнапрынятыя (пераважна японскія) найменні, накішталт «бонза» і «рыкша», «кулі» якія пры гэтым пазначаюцца менавіта як «кітайскі духоўнік» і «кітайскі рамізнiк, які возіць ездакоў на сваіх плячах, ці ў

маленькай ручной калясцы» [12, с. 14], «кітайскія чорнарабочыя» [10, с. 20]. Па-другое, у пэўных каментарыях заўважаюцца такія з’явы, як відавочная памылковасць – «кітайская азбука налічвае каля 500 знакаў» [12, с. 14], «Будда – нешта накшталт кітайскага бога» [10, с. 19], – праблематычнасць дакладнага ідэнтыфікавання паняцця – «Для ўдасканалення ў чытанні вучня прымушаюць завучваць вялікія кнігі, не растлумачваючы іх сэнсу. Адною з такіх кніг з’яўляецца Сан-Цзы-Цзін» [12, с. 14], дзе хутчэй за ўсё маецца на ўвазе «Сань дзы дзін» альбо «Троеслоўны канон»/«Траяслоўе» [14], – а таксама выкарыстанне састарэлых найменняў – Гоан-Го замест Хуанхэ [12, с. 17] [10, с. 20]. Апошні падобны твор, прадстаўлены ў часопісе – пераклад Алесем Вайноўскім з латышскай твора Лінарда Лайцэна «Каля муроў Баб-эль-Джэдзіда», №4 за 1930 г. [15]. То бок, творы на «ўсходнія» матывы прыпыняюць выходзіць рэгулярна на фоне агульнага гістарычнага кантэксту. Якасць культуралагічных даведак знаходзілася на нізкім узроўні, што абумоўлена тагачаснай «няходжанасцю» дарог на «Ўсход» для беларускай літаратуры.

Інфармацыйныя спасылкі. У агульным звесткі пра «чужаземныя» літаратуры і культуры ў часопісе можна падзяліць на дзве асноўныя групы: хроніка (сціслая зводка культурных падзей) і артыкулы (буйны спецыялізаваны матэрыял). Хроніка, прысвечаная іншым краінам, у першыню з’яўляецца ў №5 за 1927 г. Разам у часопісе прадстаўлена 21 адпаведная хроніка, з якіх «усходнія» краіны згадваюцца ў 9.

Назіраюцца дзве тэндэнцыі. Па-першае, абмежаванне разгляdanaга дыяпазону. У №5 за 1927 г. разглядаюцца ў тым ліку два «ўсходнія» рэгіёны – Кітай (прычым размова ідзе пра пастаноўку п’есы Гётэ «Стэля» і цікавым адзначаецца тое, што «ў ёй першы раз у Кітаі мужчыны і жанчыны разам гралі на сцэне») і Аравія [16, с. 105]. У №7-8 за 1927 г. – Егіпет [17, с. 101]. У №1 за 1928 г. – Турэччына [18, с. 113]. Пачынаючы ж з 1929 г. пасля некаторага перапынку хроніка даецца з меншай рэгулярнасцю і толькі пра Японію (№№8, 9 за 1929 г., №5 за 1930 г., №№2-3, 5-6 за 1932 г.) і Кітай (№1 за 1931 г., №№2-3, 5-6 за 1932 г.). Варта адзначыць, што ў хроніцы часопіса №1 за 1931 г. найменні часопісаў Кітая, «якіяносяць выразна левы кірунак» прыводзяцца ў версіі не зусім дакладнага фанетычнага перакладу без дадатковых растлумачэнняў: «Та-Джун-вен-и», «Чжэ-фан-чжэ», «Нань-Го-Юэ» [19, с. 128]. Па-другое, палітызаванае асвятленне падзей: часткова пачынаючы з 1929 г. і паўнаўвартасна з 1930 г. чытача знаёмяць з падзеямі, звязанымі з пралетарскай, рэвалюцыйнай дзейнасцю. Прычым з фокусам на капіталістычныя краіны, дзе пралетарыі змагаюцца за свабоду, альбо на краіны, дзе прадстаўлены істотныя пракамуністычныя групы (Кітай).

Што датычыцца буйнога матэрыялу, у часопісе прадстаўлена 16 артыкулаў, з іх 4 прысвечаны «Ўсходу»: Л. Каплан «Супраць каго змагаецца Кантон» (даволі дакладны абрыс тагачасных групавак у Кітаі і іх інтарэсаў), №7-8 за 1926 г. [20]; яго ж «Новы этап Кітайскай рэвалюцыі» [21] (разгляд падзей у Кітаі ў ідэалагічным рэчышчы) і Галіны Серабраковай «Кітайскі тэатр» у №5 за 1927 г. [22], В. С. «Аб японскай літаратуры» (пераважна пра тагачасную літаратуру і ўплыў на яе еўрапейскай літаратуры), №9 за 1927 г. [23]. Часткова прысвечаны 1: Л. Каплан «Вайна і мір» (разгляд адмоўнага ўплыву Брытаніі на Кітайска-Савецкія адносіны ў ідэалагічным рэчышчы), № 3, 1927 г. [24]. 1 прысвечаны беларускім габраям («Яўрэйскае культурнае будаўніцтва ў БССР», напісаў Хацкель Дунец [25]). Буйным артыкулам таксама ўласцівая тэндэнцыя палітызавання з прыкладна аднолькавымі часавымі рамкамі, асабліва пачынаючы з 1930 г. Вельмі цікавым з культуралагічнага пункту гледжання з'яўляецца артыкул «Кітайскі тэатр», паколькі ён прадстаўляе сабой дэтальнае непрадузятае апісанне атмасферы і знешняй спецыфікі кітайскага тэатру. То бок, напрыканцы 20-х гг. XX ст. часопіс характарызуецца агульнай зацікаўленасцю да культурных працэсаў розных краін і рэгіёнаў, нягледзячы на дамінаванне інфармацыі аб «цывілізаваным», заходнім свеце. Асабліва цікаўнасць праяўляецца да Кітая. Тым не менш, на мяжы 20-30-х гг. пачынаецца татальная палітызацыя.

Такім чынам, нягледзячы на дамінуючае захапленне «Заходнім» Светам, у 1920-я гг. узнікаюць зародкі фарміравання ўсходазнаўчага кампаненту ў літаратуры. Пры маладасведчанасці беларускамоўных колаў адбываюцца істотныя зрухі – літаратурныя ў прыватнасці і культурныя ў агульным, – якія маглі закласці фундамент беларускамоўнага ўсходазнаўства яшчэ ў 20-х гг. XX ст. Нажаль, станаўленне «ўсходняга» кампаненту ў тым ліку і ў беларускай літаратуры апынулася недавершаным і непаслядоўным.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літаратуры імя Я. Купалы. – Мінск: Беларуская навука, 1999. – Т. 2. – 903 с.
2. МАЛАДНЯК 1932 // Культура и искусство: электронные коллекции Национальной библиотеки Беларуси [Электронны рэсурс]. – 2023 – Рэжым доступу : <https://digital.nlb.by/items/show/2796>. – Дата доступу: 23.01.2023
3. Маракоў, В. Э Сяо «Нанкін Род» (пераклад) / В. Маракоў // Маладняк. – 1932. – №4. – С. 45-47.
4. Мардвілкі, А. Рабіндранат Тагор «З “Тітанджалі”» (пераклад) / А. Мардвілкі // Маладняк. – 1927. – №7-8. – С. 55-58.

5. Плаўнік, І. Ізі Харык «Песня крамнікаў» (пераклад) / І. Плаўнік // Маладняк. – 1928. – №7. – С. 3.
7. Плаўнік, І. Ізі Харык «Чужынец-госьць...» (пераклад) / І. Плаўнік // Маладняк. – 1928. – №7. – С. 4.
8. Таўбін, Ю. Ізі Харык «3 поэмы “Душою і целам”» (пераклад) / Ю. Таўбін // Маладняк. – 1929. – №8. – С. 3-5.
9. Плаўнік, І. Ізі Харык «Урыўкі з поэмы “Менскія балоты”» (пераклад) / І. Плаўнік // Маладняк. – 1930. – №6-7. – С. 96-97.
10. Тагор, Гитанджали и Нобелевская премия // Индия по-русски ~ живой путеводитель [Электронны рэсурс]. – 2007-2023 – Рэжым доступу : <https://indonet.ru/ip/Tagor-Gitandzhali-i-Nobelevska>. – Дата доступу: 24.01.2023
11. Дудар, А. Шанхайскі шоўк / А. Дудар // Маладняк. – 1925. – №9. – С. 3-20.
12. Барашка, І. Гіерогліфы Яэля / І. Барашка // Маладняк. – 1926. – №11 (2). – С. 40-42.
13. Дудар, А. Песня пра Сінь-Вэя / А. Дудар // Маладняк. – 1927. – №4. – С. 14-18.
14. Дудар, А. Мікалай Ціханаў «Самі» (пераклад) / А. Дудар // Маладняк. – 1924. – №4. – С. 17-20.
15. Сань Цзы Цзин // Синология.Ру [Электронны рэсурс]. – 2009-2023 – Рэжым доступу : https://www.synologia.ru/a/Сань_цзы_цзин. – Дата доступу: 25.01.2023
16. Вайноўскі, А. Лінард Лайцэн «Каля муроў Баб-эль-Джэдзіда» (пераклад) / А. Вайноўскі // Маладняк. – 1930. – №4. – С. 81-84.
17. Хроніка замежнай літаратуры // Маладняк. – 1927. – №6. – С. 104-105.
18. Хроніка замежнай літаратуры // Маладняк. – 1927. – №7-8. – С. 100-101.
19. Хроніка // Маладняк. – 1928. – №1. – С. 110-113.
20. Хроніка // Маладняк. – 1931. – №1. – С. 124-128.
21. Каплан, Л. Супроць каго змагаецца Кантон / Л. Каплан // Маладняк. – 1926. – №7-8 (16-17). – С. 116-131.
22. Каплан, Л. Новы этап Кітайскай рэвалюцыі / Л. Каплан // Маладняк. – 1927. – №5. – С. 74-83.
23. Серабракова, Г. Кітайскі тэатр / Г. Серабракова // Маладняк. – 1927. – №5. – С. 84-86.
24. В. С. Аб японскай літаратуры / В. С. // Маладняк. – 1927. – №9. – С. 105-106.
25. Каплан, Л. Вайна і мір / Л. Каплан // Маладняк. – 1927. – №3. – С. 60-75.
26. Дунец, Х. Яўрэйскае культурнае будаўніцтва ў БССР / Х. Дунец // Маладняк. – 1929. – №2. – С. 75-83.